Gnatowska, Helena

Białostocka wojewódzka organizacja PPR w referendum ludowym i wyborach do Sejmu Ustawodawczego = Роль белостокской воеводской оргаизации ППР в народном референдуме и выборах в Законодательный Сейм = The Białystok Region's Polish Worker's Party Organization in the People's Referendum and the elections to the Legislative Sejm

"Rocznik Białostocki", 15, 1981, s. [117]-140

Zdigitalizowano w ramach projektu pt. Digitalizacja i udostępnianie online czasopisma „Rocznik Białostocki", dofinansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na działalność upowszechniającą naukę (nr umowy 834/P-DUN/2019).

Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HELENA GNATOWSKA

BIAŁOSTOCKA WOJEWÓDZKA ORGANIZACJA PPR W REFERENDUM LUDOWYM I WYBORACH DO SEJMU USTAWODAWCZEGO

Роль белостокской воеводской организации ППР
в народном референдуме и выборах в Законодательный Сейм

The Białystok Region's Polish Worker's Party Organization
in the People's Referendum and the elections to the Legislative Sejm

WSTĘP

Niniejszy artykuł jest kolejnym przyczynkiem do rozszerzenia problematyki działalności Polskiej Partii Robotniczej w województwie białostockim. Omówione zostały w nim dwie ważne kampanie polityczne — związane z referendum ludowym i wyborami do Sejmu Ustawodawczego — oraz przedstawiona czołowa rola PPR w tych wydarzeniach. Tematykę tę podjęłam, ponieważ wybory zamykają w historii powojennej Polski ważny okres walki o władzę. W województwie białostockim walka ta przybrała charakter krwawy.

Podstawę źródłową niniejszego artykułu stanowią dokumenty przechowywane w Archiwum KW PZPR w Białymstoku, Centralnym Archiwum KC PZPR i Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Białymstoku. Najbogatszym źródłem informacji o tych kampaniach politycznych są akta Komitetu Wojewódzkiego PPR i b. komitetów powiatowych tej partii oraz Wojewódzkiego i Powiatowych Komitetów PPS. Przydatne są zwłaszcza sprawozdania KW PPR w Białymstoku, akta Wydziału Organizacyjnego i Wydziału Propagandy KW PPR oraz protokoły posiedzeń Wojewódzkiej i Powiatowych Międzypartyjnych Komisji Porozumiewawczych. Wiele ciekawych informacji zawierają także miesięczne sprawozdania sytuacyjne Wojewody Białostockiego oraz sprawozdania Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Białymstoku. Dużą wartość mają także publikacje zawarte w redagowanej przez ten urząd „Jedności Narodowej".

Spośród wykorzystanych przez autorkę publikacji na szczególną uwagę zasługują prace: prof. dra Władysława Góry („Polska Rzeczpospolita Ludowa 1944—1974", KiW, Warszawa 1974) oraz dra Henryka Majeckiego („Początki władzy ludowej na Białostocczyźnie 1944—1947", Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1969).

Prezentowany artykuł jest próbą ukazania przewodniej roli PPR w dwu ważnych kampaniach politycznych, których trzydziestą rocznicę obchodziliśmy w latach 1976—1977.

I. SYTUACJA POLITYCZNA PRZED WYBORAMI DO SEJMU USTAWODAWCZEGO. REFERENDUM LUDOWE — PRÓBĄ SIŁ PRZED WYBORAMI

1. Układ sił politycznych w Polsce w latach 1945—1946

Po utworzeniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej w czerwcu 1945 r. przed siłami demokratycznymi stanęło zadanie opracowania programu politycznego, kreślącego wizję Polski dla ludzi pracy, programu przeobrażeń, w których wyniku masy ludowe stałyby się faktycznym współgospodarzem kraju. KC PPR prezentował pogląd, iż program ten winien być dziełem partii robotniczych — PPR i PPS — oraz innych działających legalnie stronnictw. W listopadzie 1945 r. kierownictwa centralne PPR i PPS uzgodniły tę kwestię, występując jednocześnie w grudniu 1945 r., do pozostałych partii z inicjatywą utworzenia wspólnego bloku wyborczego sześciu partii politycznych (PPR, PPS, SL, SD, PSL i SP). Spotkało się to jednak tylko z przychylnym stanowiskiem SL i SD, natomiast PSL i SP początkowo zwlekały z odpowiedzią.

Plenum KC PPR z 10 lutego 1946 r., nie rezygnując z idei powołania bloku składającego się z 6 partii, rozważyło jednocześnie ewentualność powołania bloku wyborczego 4 partii. Po uzgodnieniu stanowiska z PPS, kierownictwa centralne obu partii robotniczych wystosowały 18 lutego 1946 r. pismo do pozostałych partii w sprawie przyjęcia jednolitego frontu w nadchodzącej kampanii wyborczej. Określało ono zasady współpracy oraz informowało, że odrzucenie przez kierownictwo PSL tej propozycji będzie oznaką odmiennych dążeń tej partii i przejawem antydemokratycznego stanowiska [1]. W odpowiedzi na to pismo kierownictwo PSL zażądało w przyszłym Sejmie 75% mandatów dla przedstawicieli wsi, czyli tzw. większość kwalifikowaną, co z kolei nie mogło być uwzględnione przez PPR i PPS, gdyż partie te zakładały, że w

[1] Szerzej na ten temat pisze W. Góra, Polska Rzeczpospolita Ludowa (1944—1947), KiW, Warszawa 1974, s. 204—206.

Sejmie obie partie ludowe uzyskają 40—45% mandatów. W wyniku tych rozbieżności stanowisk uwidoczniło się, iż przyszłe wybory będą przebiegały w atmosferze ostrej walki politycznej między siłami demokratycznymi a mikołajczykowskim PSL. Wskutek stanowiska PSL ukształtowały się dwa bloki wyborcze: Blok Stronnictw Demokratycznych obejmujący PPR, PPS, SL i SD oraz blok antydemokratyczny wspierany przez reakcyjne podziemie.

Celem pozyskania społeczeństwa dla programu demokratycznych przeobrażeń kraju, PPR i PPS w marcu 1946 r. wystąpiły z inicjatywą przeprowadzenia referendum ludowego. Poparły ją również SL i SD, a Krajowa Rada Narodowa na X Sesji obradującej 27 kwietnia 1946 r. przyjęła ustawę o przeprowadzeniu 30 czerwca 1946 r. głosowania ludowego [2]. Referendum miało dać odpowiedź Blokowi Demokratycznemu, na jakie poparcie może liczyć w wyborach do pierwszego w dziejach Polski Ludowej Sejmu. Z okazji tej chciały także skorzystać siły skupione wokół PSL, by zorientować się o zasięgu swych wpływów. Treść referendum stanowiły trzy pytania:

1. Czy jesteś za zniesieniem Senatu?

2. Czy chcesz utrwalenia w przyszłej konstytucji ustroju gospodarczego wprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienia podstawowych gałęzi gospodarki narodowej z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej?

3. Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic państwa polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?

Partie Bloku Demokratycznego apelowały do społeczeństwa o głosowanie 3 razy „tak", PSL zaś, początkowo usilnie zabiegające o przyspieszenie terminu wyborów, określiło swe stanowisko podczas obrad Rady Naczelnej 26—27 maja 1946 r., ustalając, by agitować społeczeństwo do udzielenia odpowiedzi „nie" na pierwsze pytanie, natomiast na pytania 2 i 3 zwolennicy tej partii mieli odpowiadać „tak" [3]. Uchwała RN PSL w tej sprawie nie zapadła jednomyślnie. Część członków RN opowiedziała się za głosowaniem trzy razy „tak", kilku za bojkotem referendum. Rozbieżności te doprowadziły do rozłamu w PSL. Część członków RN PSL założyła własny tygodnik „Nowe Wyzwolenie" i po wykluczeniu z PSL utworzyła stronnictwo — PSL—„Nowe Wyzwolenie" [4].

Reakcyjne podziemie nawoływało ludność do głosowania w myśl na-

---

[2] Por. Stenogramy posiedzeń KRN. Biblioteka Sejmowa w Warszawie, lub: „Dziennik Ustaw RP" nr 15 z 1946 r., poz. 104—105.

[3] „Gazeta Ludowa" nr 148 z 30 V 1946 r.

[4] Por. J. Borkowski, Kształtowanie się antymikołajczykowskiej opozycji w kierownictwie Polskiego Stronnictwa Ludowego 1946—1947, (w:) Polska Ludowa, t. I, Warszawa 1962, s. 97—101.

stępujących wskazań: WiN — 1 i 2 pytanie — „nie", 3 pytanie — „tak", NSZ — trzy razy „nie"[5]. Władze kościoła katolickiego zajęły jedynie stanowisko w sprawie trzeciego pytania, apelując do udzielenia na nie odpowiedzi „tak", brak było natomiast stanowiska w sprawie dwu pierwszych pytań.

W maju i czerwcu partie Bloku Demokratycznego rozwinęły kampanię propagandową, zmierzającą do uświadomienia społeczeństwu treści swego programu politycznego. Podstawowymi formami pracy propagandowej były wiece, zebrania, masówki oraz kolportaż ulotek i literatury politycznej. Demaskowano także działalność niektórych ogniw PSL, ukazując społeczeństwu przykłady powiązań części członków tej partii z reakcyjnym podziemiem.

2. Sytuacja na Białostocczyźnie w okresie poprzedzającym referendum ludowe

W lutym 1946 r. PPR w województwie białostockim rozpoczęła przygotowania przedwyborcze. Po ogłoszeniu ustawy KRN o referendum ludowym instancje PPR na Białostocczyźnie organizowały w miastach i na wsiach szeroką akcję propagandową, która wyjaśniała społeczeństwu linię polityczną Bloku Demokratycznego. Uchwały w tej sprawie przyjęła Egzekutywa KW PPR na posiedzeniu 14 lutego 1946 r.[6] Już w lutym i marcu 1946 r. we wszystkich powiatach zorganizowano wiece przedwyborcze. Wzięło w nich udział około 9 tys. osób. Pracami kierował powołany Międzypartyjny Wojewódzki Komitet Wyborczy, w którego skład wchodzili przedstawiciele PPR, SL, SD, związków zawodowych, ZSCh, SOLK i organizacji młodzieżowych. Podobne komitety działały na terenie powiatów[7]. W okresie tym nastąpił znaczny wzrost szeregów PPR, powiatowe instancje ożywiły działalność, czemu sprzyjały przygotowania do powiatowych i wojewódzkiej konferencji PPR.

W końcu kwietnia, gdy rozpoczęły się przygotowania do referendum, PPR w województwie białostockim skupiała 3284 członków, w tym: 1093 robotników (30,5%), 939 chłopów (28,5%) i 339 przedstawicieli inteligencji pracującej (10,3%), resztę stanowili funkcjonariusze MO, UBP i więziennictwa[8]. W porównaniu z liczebnością innych wojewódzkich

[5] H. Rechowicz, Pierwsze wybory, Wydawnictwo „Śląsk", Katowice 1963, s. 20.

[6] Archiwum KW PZPR w Białymstoku (dalej: AKW PZPR), sygn. 1/IV/1, k. 98.

[7] Sprawozdanie za okres od 1 II 1946 r. do 20 III 1946 r., AKW PZPR, 1/V/6, k. 77—83.

[8] Ankieta statystyczna do miesięcznego sprawozdania KW PPR w Białymstoku. AKW PZPR, 1/VI/1, k. 86.

organizacji PPR, była to liczba niewielka. Mimo to białostocka PPR potrafiła zrealizować wszystkie nałożone na nią zadania i tym samym — zapewnić autorytet w środowisku. Posiadała już bowiem w tym czasie duże doświadczenie, przejawiała też troskę o wzrost świadomości i aktywności swych członków. W okresie tym rozwinęło się współdziałanie PPR i PPS z pozostałymi partiami Bloku Demokratycznego — SL i SD. Partie te jednak nie zdołały skupić większej liczby członków niż PPR. Z informacji Woj. Urzędu Informacji i Propagandy wynika, że w kwietniu 1946 r. PPS liczyła około 1000 członków, jeszcze mniejszą liczbę zdołało skupić Stronnictwo Ludowe, około 100 członków skupiała w tym czasie wojewódzka organizacja Stronnictwa Demokratycznego, nowo powstałe zaś w woj. białostockim Stronnictwo Pracy liczyło zaledwie kilkudziesięciu członków działających w Białymstoku. Największą liczbę członków zdołało skupić w tym okresie Polskie Stronnictwo Ludowe [9].

Zadania na ten ważny okres sprecyzowała obradująca 14 i 15 kwietnia 1946 r. II Wojewódzka Konferencja PPR. W jej uchwale czytamy: „Konferencja zwraca uwagę na konieczność umocnienia jednolitego frontu i zacieśnienia współpracy PPR i PPS na wszystkich szczeblach organizacyjnych" [10]. Krytycznie oceniono działalność reakcyjnej części kierownictwa białostockiej PSL oraz zalecono wszystkim ogniwom PPR wzmożenie wysiłków na rzecz zapewnienia zwycięstwa Blokowi Demokratycznemu w referendum ludowym. „Referendum ludowe — czytamy w uchwale — powinno stać się całkowitą klęską reakcji i utrwaleniem zdobyczy demokracji polskiej" [11].

Podobne stanowisko w sprawie referendum i kampanii wyborczej zajęła wojewódzka organizacja PPS. Znalazło ono odbicie w dokumentach obradującej 17 kwietnia 1946 r. Wojewódzkiej Konferencji PPS.

18 kwietnia 1948 r. odbyło się posiedzenie Wojewódzkiej Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Politycznych, na którym przedstawiciele 4 partii Bloku Demokratycznego podjęli uchwałę o prowadzeniu wspólnej skoordynowanej akcji propagującej ideę głosowania ludowego. Obecni na tym posiedzeniu przedstawiciele PSL i SP uchylili się od zajęcia jakiegokolwiek stanowiska, zasłaniając się brakiem instrukcji. W okresie późniejszym zgodnie z wytycznymi swych władz centralnych, przedstawiciele PSL i SP jednoznacznie wypowiedzieli się przeciwko wspólnemu blokowi wyborczemu.

---

[9] Sprawozdanie miesięczne WUIiP w Białymstoku za kwiecień 1946 r. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej. WAP), Zespół WUIiP w Białymstoku, 7, k. 2.

[10] Por.: Materiały z II Białostockiej Konferencji Polskiej Partii Robotniczej odbytej 14—15 IV 1946 r., Białystok 1946, s. 49—50.

[11] Ibid., s. 59.

Partie demokratyczne wspólnie zaprogramowały akcję propagandową. Wykonując uchwały Egzekutywy KW i II Wojewódzkiej Konferencji, PPR zainicjowała zebrania i wiece popularyzujące założenia referendum w poszczególnych środowiskach. Obok zebrań, wieców i masówek dużą rolę w tej akcji spełniały środki masowego przekazu. Lokalny radiowęzeł Polskiego Radia nadał wiele audycji propagujących założenia Bloku Demokratycznego, a ukazująca się w Białymstoku „Jedność Narodowa" zamieszczała liczne artykuły publicystyczne oraz informacje o przebiegu tej ważnej kampanii politycznej. Poważną rolę w przygotowaniu społeczeństwa do referendum odegrały grupy propagandowe składające się z białostockich robotników oraz aktywistów przybyłych w Białostockie, którzy rekrutowali się spośród łódzkich i śląskich robotników.

6 czerwca 1946 r. odbyło się pierwsze posiedzenie Wojewódzkiego Komitetu do Spraw Głosowania Ludowego, na którego czele stanął Witold Wenclik (SD). W skład komitetu wchodzili przedstawiciele władz wojewódzkich 4 partii Bloku Demokratycznego, organizacji społecznych i młodzieżowych, związków zawodowych, MO i wojska oraz Woj. Urzędu Informacji i Propagandy. Okręgowym Komisarzem Głosowania Ludowego mianowany został Tomasz Bernaś (PPR)[12].

Powołano także 402 komisje obwodowe. W miastach oraz w południowo-wschodniej części województwa nie było większych trudności z ustaleniem składów obwodowych komisji. Natomiast w rejonach, gdzie działały silnie rozbudowane agendy reakcyjnego podziemia, ludność niechętnie przyjmowała obowiązki w zakresie prac przygotowawczych do referendum; składy komisji obwodowych ustalane były tam przez władze terenowe spośród pracowników administracji, nauczycieli i funkcjonariuszy MO.

Koordynacją akcji propagandowej w okresie poprzedzającym referendum zajęła się Egzekutywa Wojewódzkiego Komitetu do Spraw Głosowania Ludowego. Opracowała ona szczegółowy harmonogram działania oraz ustaliła pełnomocników tego komitetu na teren wszystkich powiatów. Wśród pełnomocników było 3 członków PPR, 1 — z PPS, 3 — z SD oraz 4 — z SL. Zadaniem ich było kierowanie całokształtem prac związanych z referendum w obrębie danego powiatu oraz powołanie komitetów obywatelskich, które były organizatorami wielu imprez w okresie tej kampanii. Członkowie PPR aktywnie włączyli się do pracy komitetów obywatelskich. Czynnie uczestniczyli także w pracach komisji obwodowych. Członkami tych komisji było 318 peperowców.

[12] Protokół z posiedzenia Komitetu do Spraw Głosowania Ludowego 6 VI 1946 r., AKW PZPR, 1/VII/14, k. 1—4.

Siły reakcyjne prowadziły otwartą walkę z obozem demokratycznym. W terenie bandy i bojówki reakcyjnego podziemia dokonywały napadów na lokale wyborcze oraz mordowały aktywistów. Wraz ze zbliżaniem się terminu referendum represje te nasilały się. Wzmogła się także wroga propaganda. Kolportowane były ulotki WiN-u agitujące za udzielaniem negatywnej odpowiedzi na 1 i 2 pytanie oraz NSZ nawołujące do głosowania 3 razy „nie".

Legalna opozycja w postaci PSL niejednokrotnie solidaryzowała się z reakcyjnymi podziemnymi organizacjami w walce z władzą ludową. W kwietniu 1946 r. na sesji WRN 4 partie Bloku Demokratycznego wystąpiły otwarcie przeciwko tym praktykom, wskazując wiele przykładów, iż członkowie niektórych zarządów powiatowych PSL współdziałali z reakcyjnymi bandami. Radni uchwalili memoriał potępiający te praktyki. Tekst memoriału został ogłoszony w „Jedności Narodowej" [13], przesłano go również do KRN, gdzie podczas XI sesji na posiedzeniu 22 września 1946 r. wywiązała się burzliwa dyskusja, potępiająca postawę części kierownictwa białostockiej organizacji PSL [14].

W kwietniu 1946 r., w wyniku interwencji PPR i białostockiej WRN, PSL zmuszone było unieważnić 3050 legitymacji, w czerwcu tego roku zaś rozwiązano dwa zarządy powiatowe PSL — w Augustowie i Suwałkach — za udowodnione przypadki powiązań z reakcyjnym podziemiem [15].

W całym województwie rozwinięto kampanię propagandową wyjaśniającą politykę tego stronnictwa. Zahamowało to w poważnej mierze jego rozwój oraz zmniejszyło liczbę zwolenników PSL. W okresie tym PSL oficjalnie liczyła około 5 tys. członków [16].

3. Przebieg referendum. Czołowa rola PPR w tej kampanii

W okresie poprzedzającym referendum ludowe KW PPR nasilił działalność propagandową. Z inicjatywy tej partii zorganizowano ponad 1730 wieców i zebrań, w których uczestniczyło prawie 300 tys. osób oraz rozpowszechniono 3 100 700 egz. ulotek i afiszy [17]. We wszystkich powia-

---

[13] „Jedność Narodowa" nr 41 (132) z 5—6 IV 1946 r.

[14] Stenogramy posiedzeń KRN. Sesja XI. Posiedzenie 22 IX 1946 r., l. 374—380. Biblioteka Sejmowa w Warszawie.

[15] AKW PZPR, 1/V/6, k. 143.

[16] Sprawozdanie Wydziału Organizacyjnego KW PPR za okres IV—IX 1946 r. AKW PZPR, 1/VI/1, k. 117—118. Sprawozdanie to podaje także liczebność pozostałych partii politycznych. PPS — ok. 800 czł., SL — ok. 2000 czł., SL — ok. 120 członków.

[17] Sprawozdanie KW PPR za okres od 15 IV do 8 X 1946 r., AKW PZPR, 1/V/6, k. 125—128.

tach zorganizowano powszechne zjazdy nauczycielskie, których celem było upowszechnienie programu PPR i sprzymierzonych z nią partii wśród tej tak wiele mogącej zdziałać części inteligencji. W terenie działały grupy aktywu PPR. Najliczniejsze z nich skierowano do pow. białostockiego i wysokomazowieckiego.

Referendum odbyło się 30 czerwca 1946 r. Jego wyniki w skali krajowej ogłoszone zostały 12 lipca 1946 r. W kraju z ogólnej liczby 13 160 451 uprawnionych w referendum wzięło udział 11 857 986 osób (85,3%). Na pytanie pierwsze „tak" odpowiedziały 7 844 522 osoby (68,2%), na drugie — odpowiedziało „tak" 8 896 105 osób (77,1%), na trzecie — odpowiedziało „tak" — 10 534 697 osób (91,4%) [18].

Podobnie jak w kraju także w województwie białostockim wyniki referendum okazały się pomyślne dla Bloku Demokratycznego. Na ogólną liczbę 503 471 uprawnionych udział w referendum wzięło 456 169 obywateli (91%). Oddano 432 649 głosów ważnych. Na pierwsze pytanie odpowiedziało „tak" 306 765 głosujących (70,9%), na drugie pytanie odpowiedziały „tak" 318 822 osoby (73,6%), a na trzecie dało twierdzącą odpowiedź 420 697 osób (97,2%). Szczegółowe wyniki głosowania ludowego w województwie białostockim przedstawia tabela 1. Zawarte w niej dane wskazują, że PSL uzyskało tu mniej głosów niż w innych regionach. Wynika z nich również, iż pewna część wyborców oddała swe głosy zgodnie z zaleceniami Zrzeszenia WiN (26,3%).

Zwycięstwo Bloku Demokratycznego w referendum ludowym było rezultatem dobrze przygotowanej kampanii politycznej. Ogromne znaczenie miały także dostrzegane i odczuwane przez społeczeństwo osiągnięcia władzy ludowej, takie jak: reforma rolna, nacjonalizacja przemysłu, pomoc w odbudowie zniszczeń wojennych na wsi i w miastach oraz pomoc państwa w zagospodarowaniu nieużytków i zagospodarowaniu przyłączonych do województwa w lecie 1945 r. trzech powiatów: ełckiego, oleckiego i gołdapskiego. Także konsekwentna walka PPR i partii z nią współdziałających o realizację zaprogramowanych zadań wywarła wpływ na postawę społeczeństwa w tej ważnej kampanii politycznej.

Pomimo zwycięstwa sił demokratycznych referendum dowiodło, iż wpływy reakcji były jeszcze znaczne. W województwie białostockim uwidoczniły się one szczególnie w powiatach: łomżyńskim, białostockim, bielskopodlaskim, szczuczyńskim i wysokomazowieckim. W powiecie łomżyńskim 64,3% głosów ważnych oddano w myśl zaleceń Bloku Demokratycznego, w powiecie wysokomazowieckim zaś zaledwie 56,9% głosów. Natomiast w Białymstoku ponad 85% głosujących opo-

[18] W. Góra, o.c., s. 209.

Tabela 1

Wyniki głosowania ludowego w woj. białostockim

Powiat	Liczba		Głosów		Odpowiedziało „tak”			„Odpowiedziało „nie”		
	uprawnionych	głosujących	nieważnych	ważnych	pyt. 1	pyt. 2	pyt. 3	pyt. 1	pyt. 2	pyt. 3
Augustowski	22 667	20 200	494	19 706	12 745	15 443	19 681	696	4 263	25
m. Białystok	39 431	36 900	451	36 539	30 181	32 366	36 460	6 358	4 173	79
Białostocki	75 777	68 481	3 937	64 544	42 459	45 107	64 103	22 085	19 437	441
Bielskopodlaski	108 879	99 268	4 493	94 775	69 207	70 353	93 356	25 568	24 442	1 419
Ełcki	13 551	12 151	434	1 717	9 952	10 718	11 101	1 765	999	619
Gołdapski	1 625	1 515	80	1 435	941	975	1 044	495	460	391
Łomżyński	72 250	64 617	4 405	60 065	38 661	39 063	57 924	21 404	21 002	2 141
Olecki	6 822	6 617	100	6 517	6 295	6 632	6 437	222	185	80
Szczuczyński	28 454	26 094	783	25 311	22 025	22 208	23 545	3 286	3 103	1 766
Sokólski	48 309	43 451	1 968	41 843	31 092	31 921	39 675	10 751	9 922	2 168
Suwalski	40 731	35 517	3 244	32 273	21 749	22 704	31 085	10 524	9 669	1 188
Wysokomazowiecki	44 975	41 325	3 401	37 924	21 458	21 632	36 286	16 466	12 292	1 638
Ogółem	503 471	456 169	23 520	432 649	306 765	318 822	420 697	125 884	113 827	11 952

Źródło: Archiwum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Białymstoku, 1/VII/14, k. 53.

wiedziało się za Blokiem Demokratycznym, a w powiecie oleckim ponad 95%.

Wyniki referendum dowiodły, że ukształtowały się trzy grupy sił politycznych:

— pierwszą stanowili głosujący w myśl zaleceń Bloku Demokratycznego (czyli ponad 70% ogółu głosujących w województwie);

— drugą stanowili głosujący w myśl wskazań PSL (około 3%);

— trzecią — ci, którzy głosowali trzy lub dwa razy „nie". Wśród nich najliczniejszą grupą byli głosujący w myśl wskazań WiN (113 827 głosów ważnych).

Podział ten oznacza, że największą liczbę głosów otrzymał program zaprezentowany przez Blok Demokratyczny. Nie oznaczało to jednak, że wszyscy, którzy głosowali 3 razy „tak", opowiedzieli się w pełni za tym programem. Była na pewno wśród nich część osób niezdecydowanych, niezorientowanych politycznie. Wyniki referendum wskazywały, iż część społeczeństwa otwarcie zanegowała dokonane w kraju przeobrażenia. Dlatego też referendum stanowiło dopiero początek walki o kształt ustrojowy Polski określonej w przyszłej konstytucji.

Zwycięstwo w referendum ukazało szansę partii demokratycznych w przyszłych wyborach. Przysporzyło zwolenników władzy ludowej, gdyż przyczyniło się do przełamania niezdecydowanych lub wrogich postaw wśród pewnej części mieszkańców województwa. Jednocześnie przyczyniło się do wzrostu prestiżu PPR, partii, która wzięła na siebie ogrom zadań w okresie tej ważnej kampanii. Referendum zamyka najcięższy okres w życiu białostockiej organizacji PPR. Z rąk reakcji zginęło około 160 członków PPR oraz około 150 funkcjonariuszy MO i UBP. Poległo także wielu żołnierzy Wojska Polskiego oraz bezpartyjnych zwolenników nowego ładu w Polsce. Egzekutywa KW PPR, oceniając na posiedzeniu 5 lipca 1946 r. przebieg kampanii, podkreśliła bezsporny wkład PPR. Zwycięstwo odniesione przez Blok Demokratyczny przyczyniło się także do wzrostu szeregów 4 partii demokratycznych.

Pomimo ostrego sprzeciwu sił reakcyjnych dynamicznie rozbudowywała swe szeregi PPR. W lipcu przyjęto do partii 286 nowych członków, w sierpniu — 571, a we wrześniu 1946 r. — 985 [19]. Rozwój partii ilustrują dane zawarte w tabeli 2. Licząca w okresie referendum 3579 członków organizacja PPR w końcu grudnia 1946 r. osiągnęła stan 6040

[19] Ustalono na podstawie ankiet statystycznych KW PPR. AKW PZPR, 1/VI/1.

Tabela 2

Członkowie Polskiej Partii Robotniczej w woj. białostockim (styczeń 1946 — styczeń 1947) według powiatów

Powiat	1 I 1946	31 III 1946	30 VI 1946	30 IX 1946	31 XII 1946	31 I 1947
Augustowski	74	119	140	181	226	233
m. Białystok	508	590	678	939	1308	1410
Białostocki	151	160	214	352	460	525
Bielskopodlaski	756	927	1069	1317	1685	1772
Ełcki	94	178	271	448	513	547
Gołdapski	24	32	50	64	100	110
Grajewski	135	60	96	137	204	209
Łomżyński	248	328	387	341	344	390
Olecki	77	139	157	242	349	349
Sokólski	54	49	49	84	114	156
Suwalski	422	429	461	570	596	614
Wysokomazowiecki	38	68	107	121	141	140
Ogółem	2581	3079	3579	4796	6040	6455

Źródło: Archiwum KW PZPR w Białymstoku. Sprawozdanie statystyczne. 1/VI/1.

osób. W tej liczbie robotnicy stanowili 38%, a chłopi — 27,9% ogółu członków partii. Najbardziej dynamicznie rosły szeregi PPR w powiatach białostockim, bielskopodlaskim i w Białymstoku. Najsłabszy natomiast wzrost odnotowano w pow. suwalskim i łomżyńskim. Powoli rozwijała się partia na wsi oraz w środowisku inteligencji pracującej. Skład społeczny wojewódzkiej organizacji PPR ilustrują dane zawarte w tabeli 3.

Tabela 3

Członkowie PPR w woj. białostockim w 1946 r. według pochodzenia społecznego

Stan na dzień	Ogółem członków PPR	W tym							
		robotników		chłopów		inteligencji pracującej		innych	
		ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%	ogółem	%
31 XII 1945 r.	2581	954	37,4	746	28,7	369	14,2	512	19,7
31 XII 1946 r.	6040	2300	38,1	1685	27,9	444	7,4	1611	26,6

Źródło: Archiwum KW PZPR w Białymstoku, 1/VI/1.

II. ROLA PPR W KAMPANII WYBORCZEJ DO SEJMU USTAWODAWCZEGO

1. Sytuacja w kraju i województwie po referendum. Przygotowania do wyborów

Referendum ludowe dowiodło, iż PSL, mimo pewnych wpływów w niektórych środowiskach, nie może liczyć na korzystne układy w przyszłym sejmie. Część kierownictwa PSL krytycznie oceniała politykę Mikołajczyka, uważając, iż prowadzi ona do osłabienia partii. Działacze ci — W. Kiernik, J. Niećko, C. Wycech i Z. Załęski — w lipcu 1946 r. wymogli zgodę Prezydium NKW PSL na pertraktacje z partiami Bloku Demokratycznego, przyjmując jednocześnie założenie, że PSL powinno otrzymać 40% mandatów. Było rzeczą oczywistą, że PPR nie mogła zaakceptować tych żądań, była jednak skłonna przyznać PSL oraz PSL-„Nowe Wyzwolenie" 25% mandatów. Nieco inne stanowisko w tej sprawie prezentowała PPS, proponując PSL 30% mandatów w przyszłym Sejmie. Wpływ na tę decyzję wywarły prawicowe i centrystyczne kręgi działaczy PPS z obawy przed umocnieniem się wpływów PPR na politykę państwa. Stanowisko to ocenił krytycznie sekretarz generalny PPR, W. Gomułka, w opublikowanym 18 sierpnia 1946 r. w „Głosie Ludu" artykule[20]. Była to jednoznaczna prezentacja stanowiska PPR w kwestii stosunku do PSL. Stanowisko to było przedmiotem obrad Plenum KC PPR 18 września 1946 r. Plenum ustosunkowało się do problemu współpracy PPR i PPS, wskazując na niesłuszne stanowisko w kwestii współdziałania obu partii zaprezentowane przez część aktywu PPS. Jednocześnie Plenum sprecyzowało pogląd PPR na jednolity z PPS front. Jak pisze W. Góra, „Według PPR jednolity front oznaczał wspólnie opracowany i uzgodniony program działania w podstawowych zagadnieniach politycznych i gospodarczych oraz dążenie do zbliżenia ideologicznego obu partii"[21]. W myśl tych koncepcji ustalono podstawowe formy i kierunki współpracy.

Uwieńczeniem wysiłków PPR na rzecz dalszego zbliżenia z PPS była podpisana 28 listopada 1946 r. umowa między KC PPR i CKW PPS o jedności działania.

1 grudnia 1946 r. stronnictwa Bloku Demokratycznego wydały wspólną odezwę w sprawie wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Wzywały w niej naród do udzielenia poparcia Blokowi Demokratycznemu,

---

[20] Por. W. Gomułka, Artykuły i przemówienia. Styczeń 1946 — kwiecień 1948, t. II, Warszawa 1964, s. 198—199.
[21] W. Góra, o.c., s. 215.

podkreślając jednocześnie słuszność wypracowanego przez ten blok programu społeczno-gospodarczego rozwoju Polski Ludowej.

Jednocześnie toczyła się walka przedwyborcza z legalną opozycją oraz podziemnymi reakcyjnymi organizacjami. W niektórych rejonach kraju, w tym na Białostocczyźnie, była to także walka zbrojna. Siły reakcyjne stosowały też dywersję i sabotaż oraz rozpowszechniały oszczerstwa skierowane głównie przeciwko PPR i jej działaczom. S. Mikołajczyk odrzucił propozycję przyłączenia się PSL do Bloku Demokratycznego, a przekazane 18 grudnia 1946 r. ambasadorom ZSRR, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii memorandum z prośbą o udzielenie pomocy rzekomo dyskryminowanemu PSL było jawnym dowodem tego, iż PSL przedstawi własną listę wyborczą. Stanowisko Mikołajczyka spowodowało ostre tarcia polityczne w łonie PSL oraz ZMW RP „Wici". Także w Stronnictwie Pracy toczyła się w tym czasie walka polityczna. Obradujący w grudniu 1946 r. I Kongres SP dokonał istotnych zmian w kierownictwie tej partii.

Do wyborów zgłoszono listy: Bloku Demokratycznego (PPR, PPS, SL i SD), PSL, PSL-„Nowe Wyzwolenie" oraz innych ugrupowań społeczno-politycznych.

Zarządzenie Prezydium Krajowej Rady Narodowej z 12 listopada 1946 r. ustaliło termin wyborów na 19 stycznia 1947 r. oraz określiło czynności organizacyjne zmierzające do przygotowania tej ważnej kampanii politycznej [22].

W województwie białostockim przygotowania do wyborów odbywały się w atmosferze ostrej walki politycznej z siłami reakcyjnymi. W drugim półroczu 1946 r. zaktywizowało się podziemie i z niesłabnącą energią kierowało akcjami przeciwko władzy ludowej. Dysponowało ono jeszcze znacznymi siłami. Jak podaje H. Majecki, w okresie tym na Białostocczyźnie działało 30 dobrze uzbrojonych grup WiN oraz NZW skupiających łącznie około 400 osób. Dokonywały one zabójstw na tle politycznym, napadały na posterunki MO oraz rabowały mienie państwowe i spółdzielcze [23].

Ta skomplikowana sytuacja znalazła oddźwięk na obradującej we wrześniu 1946 r. XI Sesji KRN. W imieniu posłów województwa białostockiego Witold Wenclik (SD) przedstawił interpelację w sprawie działalności PSL w województwie białostockim, podając w niej przykłady powiązań niektórych działaczy tej partii z reakcyjnym podziemiem, co wywołało podczas tego posiedzenia ożywioną dyskusję.

Organizacyjne przygotowania do wyborów rozpoczęły się w listopa-

[22] Dziennik Ustaw RP nr 58, AKW PZPR, 1/VII/16, k. 263.
[23] H. Majecki, Początki władzy ludowej na Białostocczyźnie (1944—1947), Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1969, s. 139.

dzie 1946 r. Zgodnie z wytycznymi Prezydium KRN obszar województwa białostockiego podzielony został na dwa okręgi wyborcze. Okręg nr 19 z siedzibą w Białymstoku objął powiaty: białostocki, bielskopodlaski, sokólski, wysokomazowiecki i m. Białystok, okręg nr 20 z siedzibą w Ełku pozostałe powiaty, a mianowicie: ełcki, olecki, gołdapski, łomżyński, grajewski, suwalski i augustowski. Oba okręgi podzielono na 267 obwodów wyborczych. Podział ten ilustruje tabela 4.

Tabela 4

Podział woj. białostockiego na okręgi i obwody w wyborach do Sejmu Ustawodawczego

Powiat (miasto wydzielone)	Liczba obwodów	Powiat	Liczba obwodów
M. Białystok	14	ełcki	12
Białostocki	40	olecki	7
Bielskopodlaski	54	gołdapski	3
Sokólski	23	szczuczyński	16
Wysokomazowiecki	22	augustowski	14
		suwalski	24
		łomżyński	38
Okręg nr 19 — Białystok razem	153	Okręg nr 20 Ełk razem	114

Źródło: Archiwum KW PZPR w Białymstoku, 1/VII/16, k. 16.

Składy okręgowych komisji wyborczych powołano na sesji WRN 20 listopada 1946 r. Przewodniczącym komisji w okręgu nr 19 został Tomasz Bernaś (PPR), a w okręgu nr 20 — Władysław Kościołowski (SL). Pomimo nalegań przedstawicieli PSL radni nie wyrazili zgody na udział członków tej partii w okręgowych komisjach wyborczych[24]. Następnie, 26 listopada 1946 r. sesja WRN zatwierdziła składy obwodowych komisji wyborczych. Podobnie jak na poprzednim posiedzeniu radni nie poparli propozycji, by w skład tych komisji weszli przedstawiciele PSL.

Tegoż dnia odbyło się w Białymstoku także posiedzenie kierownictw wojewódzkich czterech partii Bloku Demokratycznego, na którym powołano Wojewódzki Międzypartyjny Komitet Wyborczy Stronnictw Demokratycznych z przewodniczącym WRN, Witoldem Wenclikiem na czele. W skład egzekutywy tego komitetu weszli przedstawi-

[24] „Jedność Narodowa" nr 221 (312) z 22 XI 1946.

ciele PPR, PPS, SL, SD oraz Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy, Okręgowej Rady Związków Zawodowych i ZSCh [25]. Powołano także trzy komisje: organizacyjną, propagandową i finansowo-gospodarczą. Obecni na tym posiedzeniu przedstawiciele 4 partii politycznych przyjęli uchwałą o powołaniu powiatowych międzypartyjnych komitetów wyborczych Stronnictw Demokratycznych. Powstały one na przełomie listopada i grudnia 1946 r. we wszystkich powiatach. Do ich zadań należało kierowanie całokształtem działań w okresie kampanii wyborczej do Sejmu Ustawodawczego.

Wojewódzki Komitet Wyborczy opracował szczegółowy program działania. Zaprogramował m.in. wydawnictwa propagandowe, audycje radiowe oraz publikacje poświęcone wyborom. W programie tym znalazły się także zjazdy młodzieżowe, kobiece oraz ZSCh, a także wiece przedwyborcze, masówki i zebrania z udziałem kandydatów na posłów. Z inspiracji tego komitetu powołane zostały brygady propagandowe do pracy agitacyjnej w terenie. Członkowie tych brygad zostali przeszkoleni na specjalnie zorganizowanych kursach.

W okresie od 29 listopada do 15 grudnia 1946 r. odbyły się powiatowe zjazdy ZSCh, których celem było przygotowanie mieszkańców wsi do świadomego udziału w tak doniosłym akcie politycznym, jakim były wybory do Sejmu Ustawodawczego. W grudniu z inicjatywy PPR i organizacji młodzieżowych w 10 powiatach odbyły się zjazdy młodzieży wiejskiej, w których uczestniczyli przedstawiciele partii Bloku Demokratycznego. Już 1 grudnia 1946 r. w Augustowie, Białymstoku i Bielsku Podlaskim odbyły się pierwsze wiece przedwyborcze. W dniach następnych wiece i spotkania przedwyborcze odbywały się we wszystkich środowiskach, w miastach, miasteczkach i wsiach województwa białostockiego. W miarę zbliżania się terminu wyborów nasilała się praca propagandowa, w której przewodnią rolę odgrywała organizacja PPR. 10 i 11 grudnia 1946 r. obradowała w Białymstoku konferencja aktywu wiejskiego ZWM. Uczestniczył w niej I sekretarz KW PPR, Mieczysław Bodalski, wygłaszając referat przedstawiający program wyborczy Bloku Demokratycznego oraz określający zadania PPR i ZWM w tej ważnej kampanii politycznej. 15 grudnia 1946 r. w Białymstoku odbył się wiec przedwyborczy z udziałem kandydującego w okręgu nr 19 na posła, członka KC PPR, pierwszego przewodniczącego białostockiej WRN, Jerzego Sztachelskiego. Uczestnicy wiecu uchwalili rezolucję aprobującą politykę ludowego państwa oraz założenia planu odbudowy gospodarczej. Zadeklarowano też poparcie Blokowi Demokratycznemu. Odbywały się także liczne wiece środowiskowe, organi-

[25] Protokół z posiedzenia sekretarzy partii politycznych z 26 XI 1946 r., AKW PZPR, 1/VII/16, k. 5—6.

zowano m.in. zebrania nauczycieli oraz różnych grup inteligencji. W zgromadzeniach tych uczestniczyli przedstawiciele KW PPR i kierownictw pozostałych partii Bloku Demokratycznego. Między innymi w Białymstoku odbył się 17 grudnia 1946 r. wiec inteligencji, w którym uczestniczył J. Sztachelski. W przyjętej rezolucji uczestnicy tego spotkania oświadczyli, że pragną utrwalenia dokonań władzy ludowej i oddadzą swe głosy na listę Bloku Demokratycznego [26].

W okresie poprzedzającym wybory działały w województwie grupy propagandowe i trójki partyjne PPR. Trójki te istniały w 183 spośród 267 istniejących obwodów wyborczych. W pozostałych nie mogły one działać ze względu na akcje terrorystyczne reakcyjnego podziemia. Ogółem w województwie prowadziło agitację wyborczą 141 brygad propagandowych Bloku Demokratycznego. Z tego 83 brygady działały w okręgu nr 19, a 58 brygad w okręgu nr 20. W skład brygad wchodziło 707 aktywistów (415 w okręgu nr 19 i 292 w okręgu nr 20). W grupie tej znajdowało się: 227 członków PPR, 156 z PPS, 141 z SL, 57 z SD oraz 126 aktywistów związków zawodowych. W terenie działało także 88 brygad młodzieżowych składających się z członków ZWM i OM TUR (53 brygady w okręgu ełckim i 45 brygad — w białostockim) [27]. Ważną rolę w pracy przedwyborczej spełniły gminne i gromadzkie komitety obywatelskie. Ogółem powołano 114 gminnych i 2203 gromadzkie komitety obywatelskie. Z ich inicjatywy zorganizowano łącznie 2436 zebrań, 5207 zgromadzeń i 2500 wieców gromadzkich [28]. W miastach zorganizowano ponad 120 wieców i zebrań z udziałem kandydatów na posłów.

Należy podkreślić, że ogrom prac w okresie kampanii wyborczej wzięła na siebie PPR. Pozostałe partie bloku nie wykazywały tak wielkiej aktywności [29]. Ponad 80% członków wojewódzkiej organizacji PPR brało udział w różnorodnych formach pracy przedwyborczej. Ponad 1200 członków PPR pracowało w komisjach obwodowych. W pracy przedwyborczej brało także udział ponad 200 aktywistów skierowanych przez KC PPR na teren województwa białostockiego [30].

Poważną rolę w kampanii wyborczej spełniło także Wojsko Polskie.

---

[26] Por. Materiały dotyczące spotkań kandydatów na posłów do Sejmu z wyborcami, AKW PZPR, 1/VII/19, k. 9—33.

[27] Spis brygad na poszczególne powiaty wg przynależności partyjnej, AKW PZPR, 1/VII/16, k. 12.

[28] Sprawozdanie wyborcze KW PPR w Białymstoku. AKW PZPR, 1/VII/16, k. 58.

[29] Informował o tym M. Bodalski w sprawozdaniu przesłanym do KC PPR. AKW PZPR, 1/VII/16, k. 58—59. Podobną ocenę znajdujemy również w sprawozdaniach wojewody białostockiego oraz sprawozdaniach Woj. Urzędu Informacji i Propagandy.

[30] Aktywiści ci pochodzili z łódzkich fabryk — 100 osób oraz ze Śląska — 104 osoby. AKW PZPR, 1/VII/24, k. 56—59, 64.

W województwie białostockim działało 71 grup ochronno-propagandowych, czuwając nad bezpieczeństwem w terenie, nad zabezpieczeniem lokali wyborczych. Członkowie tych grup organizowali także w miejscowościach szczególnie zagrożonych gminne i gromadzkie komitety obywatelskie oraz rozwijali działalność propagandową. Grupy te liczyły łącznie około 3200 żołnierzy i oficerów. Większość tych grup działała w okręgu ełckim (42 grupy liczące 1890 osób). Nad zapewnieniem bezpieczeństwa w terenie czuwała także Milicja Obywatelska i Oddziały ORMO składające się w większości z członków PPR.

Z przytoczonych przykładów oraz sprawozdań KW PPR wynika, że w okresie poprzedzającym wybory dynamicznie rozwijały się różnorodne formy działalności masowej, natomiast niemal całkowicie zaniechano stosowania tzw. propagandy indywidualnej. Stosowanie tej formy oddziaływania członków partii na najbliższe środowisko utrudniało reakcyjne podziemie. Najtrudniejsze warunki do tej działalności występowały w pow. łomżyńskim i wysokomazowieckim.

Dzięki ofiarności wojska, MO, władz bezpieczeństwa i ORMO podziemie poniosło w tym okresie znaczne straty. Aresztowano wielu członków band, niektóre bandy zlikwidowano całkowicie. Zdarzały się jednak wypadki stosowania terroru w stosunku do aktywistów Bloku Demokratycznego. Np. w nocy 16 grudnia 1946 r. zamordowany został przewodniczący Obwodowej Komisji Wyborczej nr 142 w Piekutach w okręgu białostockim, Piotr Gosk — członek PPR. W nocy 23 grudnia 1946 r. uprowadzono przewodniczącego Komisji Obwodowej nr 53 w okręgu ełckim, Henryka Bajera, członka PPR. Zdarzały się też napady na lokale wyborcze i obiekty państwowe. Dewastowano urzędy i niszczono spisy wyborcze. Reakcja usiłowała terrorem i represjami zastraszyć społeczeństwo i zmusić je do zbojkotowania wyborów [31]. W trakcie kampanii wyborczej poległo ponad 30 aktywistów, z tego 13 w powiecie suwalskim. Byli to zarówno członkowie partii Bloku Demokratycznego, jak i bezpartyjni działacze demokratyczni [32]. Milicja Obywatelska, organa bezpieczeństwa i wojsko przedsięwzięły szereg akcji zmierzających do uniemożliwienia działań reakcji. Akcje te przyczyniły się do ujęcia wielu członków band i zorganizowania natychmiast procesów sądowych. Sprawy o szczególnym wydźwięku politycznym były rozpatrywane na wyjazdowych sesjach Wojskowego Sądu Rejonowego w Białymstoku w miejscowościach, z których wywodzili się sądzeni członkowie band [33].

---

[31] Sprawozdanie I sekretarza KW PPR. Stan bezpieczeństwa w okresie kampanii wyborczej, AKW PZPR, 1/VII/16, k. 60—61.

[32] Sprawozdanie WUIiP za styczeń 1947 r., WAP WUIiP, 10, k. 5.

[33] „Jedność Narodowa" nr 11 (352) z 14 I 1947 r., oraz nr 13 (354) z 16 I 1947 r.

W okresie poprzedzającym wybory znacznie wzrosły wpływy partii demokratycznych. Poważnie zwiększyła się także liczba ich członków. W pierwszych dniach grudnia 1946 r. PPR liczyła 5695 członków, PPS — 1375, SL — 2144, a SD — 228. Natomiast liczba członków PSL spadła według oficjalnych danych do 555 [34].

2. Przebieg głosowania i wyniki wyborów do Sejmu Ustawodawczego

Stronnictwa Bloku Demokratycznego apelowały do społeczeństwa o jawne i manifestacyjne głosowanie. Natomiast PSL zdecydowanie przeciwstawiło się takiemu głosowaniu. Organizacją zbiorowego, manifestacyjnego głosowania zajęły się komitety obywatelskie i obwodowe trójki wyborcze. Udzieliły im pomocy władze samorządowe. Przygotowania w tej sprawie trwały już w ostatnich tygodniach przed wyborami. PPR ogłosiła powszechną mobilizację swych członków na dzień 19 stycznia 1947 r. W związku z tym w całej Polsce większość wyborców udała się do lokali Komisji Obwodowych zbiorowo z transparentami i jawnie oddała swe głosy na listę Bloku Stronnictw Demokratycznych. Dzięki temu wielu niezdecydowanych, wahających się, także opowiedziało się za programem władzy ludowej. Wybory przebiegały na ogół spokojnie, bez poważniejszych zakłóceń. Wzięło w nich udział 89,9% uprawnionych. Na listę Bloku Demokratycznego oddało swe głosy 80,1% wyborców, na PSL głosowało 10,3% wyborców, na Stronnictwo Pracy — 4,7%, na PSL-„Nowe Wyzwolenie" — 3,5%, na inne ugrupowania polityczne 1,4% wyborców. Z ogólnej liczby 444 mandatów Blok Demokratyczny otrzymał 394, PSL — 28, SP — 12, PSL-„Nowe Wyzwolenie" — 7, a koła katolickie — 3 mandaty [35].

Na Białostocczyźnie w dniu wyborów panował pozorny spokój. Zdarzały się jednak wypadki terrorystycznej działalności członków reakcyjnych bojówek. Np. w pow. łomżyńskim banda „Roli" nie dopuściła ludności gmin Śniadowo, Rogienice, Lubotyń i Przytuły do udziału w wyborach. Uzbrojone bojówki tej bandy zagroziły mieszkańcom wsi Zabiele i Kupnia, że za udział w wyborach grozi kara śmierci. Natomiast w gminach: Brańsk, Wyszki i Siemiatycze w pow. bielskopodlaskim masowo kolportowano odezwy w formie zarządzenia Dowództwa Armii Podziemnej, nawołujące do głosowania na listę nr 4 (PSL) oraz nakazujące bojkot jawnego, manifestacyjnego głosowania [36]. Wysiłki reakcji

[34] Liczbę członków PPR ustalono na podstawie ankiety statystycznej KW PPR, AKW PZPR, 1/VI/6, k. 126. Dane liczbowe dotyczące innych partii zawiera zestawienie Wydz. Org. KW PPR z 4 XII 1946 r., AKW PZPR, 1/VI/1, k. 128.

[35] W. Góra, o.c., s. 219.

[36] AKW PZPR, 1/VII/16, k. 59—63.

zmierzające do bojkotu wyborów nie przyniosły efektu. Jedynie w trzech gminach w pow. łomżyńskim: Rogienice, Śniadowo i Lubotyń głosowało zaledwie około 10% uprawnionych. W pozostałych gminach tego powiatu frekwencja wynosiła 65%. Była zatem znacznie niższa od przeciętnej frekwencji na terenie całego województwa, gdzie osiągnęła ona 88,9%. Około połowy ogólnej liczby głosujących udało się do urn wyborczych zbiorowo i manifestacyjnie oddało głosy na listę Bloku Demokratycznego. W Białymstoku manifestacyjnie głosowało 60% ogółu wyborców. Zbiorowo przybyli do lokali wyborczych robotnicy białostockich fabryk, kolejarze oraz urzędnicy.

Wyniki wyborów okazały się bardziej pomyślne dla władzy ludowej niż wyniki głosowania ludowego z 30 czerwca 1946 r. W okręgu wyborczym nr 19 na ogólną liczbę 284 906 uprawnionych do głosowania do urn wyborczych przybyło 255 428 osób (89%). Z tego głosów ważnych oddano 252 729. Na Blok Demokratyczny głosowało 188 496 wyborców (74,9%), na PSL oddało głosy 40 292 wyborców (ok. 16%), a Stronnictwo Pracy otrzymało 7798 głosów (3%). Na ogólną liczbę 8 mandatów w tym okręgu Blok Demokratyczny zdobył 7, a 1 mandat otrzymało PSL. Mandaty poselskie w okręgu nr 19 otrzymali: Jerzy Sztachelski (PPR), Stefan Dybowski (SL), Witold Wenclik (SD), Andrzej Krzewniak (PPS), Jan Aleksander Król (SL), Mieczysław Bodalski (PPR), Franciszek Formas (PPS) i Stanisław Koter (PSL).

W okręgu nr 20 z siedzibą w Ełku na ogólną liczbę 180 770 uprawnionych głosowało 159 625 osób (88%). Z tego głosów ważnych oddano 157 580. Blok Demokratyczny otrzymał 133 772 głosy (84,9%) uzyskując 5 mandatów, czyli wszystkie przypadające na ten okręg. Na PSL oddano 16 390 głosów (10,4%), a na PSL-„Nowe Wyzwolenie" głosowało 7418 osób (4,7%). Stronnictwo Pracy w okręgu nr 20 nie wystawiało własnej listy. Posłami z tego okręgu zostali: Bolesław Podedworny (SL), Gustaw Paszkiewicz, Eugenia Krassowska (SD), Adolf Dąb (PPS) i Edwarda Orłowska (PPR)[37].

Porównanie wyników wyborów w województwie białostockim ze wskaźnikami krajowymi upoważnia do sformułowania następujących wniosków:

1. Udział ludności w wyborach nie odbiegał w zasadzie od przeciętnej krajowej.

2. Blok Demokratyczny otrzymał w obu okręgach wyborczych woj. białostockiego nieco mniej głosów niż średnie na terenie kraju (w kraju

[37] Oficjalne wyniki wyborów zostały ogłoszone 27 I 1947 r. Protokół z posiedzenia Państwowej Komisji Wyborczej 27 I 1947 r., AKW PZPR, 1/VII/16, k. 291—292.

—80,1%, w woj. białostockim — 79,9%). Znacznie niższy wskaźnik niż wynosi średnia krajowa osiągnięto w okręgu nr 19, gdzie zaledwie 74,9% głosów ważnych oddano na listę Bloku Demokratycznego. Natomiast w okręgu nr 20 za Blokiem Demokratycznym opowiedziało się 84,9% wyborców.

3. Większa niż na innych terenach liczba głosujących udzieliła poparcia programowi PSL (w kraju — 10,3%, w woj. białostockim zaś — 13,2%). Było to wynikiem nasilonej działalności reakcyjnego podziemia oraz stosunkowo znacznych wpływów tej partii w części powiatów.

4. Podobnie jak na innych terenach, Stronnictwo Pracy oraz PSL-„Nowe Wyzwolenie" nie uzyskały znaczącego poparcia społeczeństwa białostockiego.

Znamienny jest fakt, że na listę Bloku Demokratycznego głosowała przeważająca większość wyborców w okręgu nr 20, opowiadając się tym samym za utrzymaniem przy Polsce ziem odzyskanych. Było to szczególnie ważne ze względu na to, że w skład tego okręgu wchodziły trzy powiaty mazurskie. Za Blokiem Demokratycznym opowiedzieli się biedni chłopi z pow. suwalskiego, augustowskiego i grajewskiego. Także w około 20 obwodach pow. bielskopodlaskiego 100% głosów oddano na listę Bloku Demokratycznego. Natomiast zamieszkująca niektóre wsie zachodniej części województwa tzw. „szlachta zaściankowa" udzieliła poparcia przeciwnikom władzy ludowej [88]. Pozytywne dla władzy ludowej wyniki wyborów w województwie białostockim były efektem dobrze przeprowadzonej kampanii politycznej, inspirowanej przez PPR. Aktywność i ofiarna postawa działaczy tej partii wpłynęła na przekształcenie nastrojów w szerokich kręgach społeczeństwa. Także działalność wojskowych grup propagandowych oraz aktywność MO, UBP, KBW i ORMO przyczyniły się do rozbicia wielu reakcyjnych bojówek, tym samym uniemożliwiły realizację sprzecznych z interesem narodu planów reakcyjnego podziemia.

Szczególną rolę w tej ważnej kampanii spełniła PPR. W ocenie KW PPR czytamy m.in.: „Białostocka organizacja partyjna PPR wykazała w wielkiej kampanii wyborczej swą ofiarność i poświęcenie dla sprawy zwycięstwa demokracji. Mimo terroru, jaki stosowało podziemie przede wszystkim do członków naszej partii, nie zanotowano żadnego wypadku zejścia z posterunku pracy w Komisji Obwodowej nawet w najbardziej zagrożonym terenie. Komitety Powiatowe, pełnomocnicy Komitetu Wojewódzkiego, Komitety Gminne i koła partyjne wykazały

[88] Sprawozdanie wyborcze KW PPR w Białymstoku, AKW PZPR, 1/VII/16, k. 55—57.

zdolność podejmowania i przeprowadzania najbardziej trudnych i poważnych zadań. Pracowitość i ofiarność naszych towarzyszy przyczyniła się w decydującej mierze do zwycięstwa w wyborach" [39]. Ta wysoka ocena pracy wojewódzkiej organizacji PPR nie oznacza, iż nie było w niej niedociągnięć. Nie wszystkie koła wykazały odpowiednią aktywność; obserwowano także, jak już wspomniałam, niedosyt indywidualnej pracy propagandowej.

Manifestacyjne głosowanie znacznej części społeczeństwa było podstawą do przypuszczeń, iż Blok Demokratyczny wyszedł z tej kampanii zwycięsko. Dlatego też jeszcze przed oficjalnym ogłoszeniem wyników wyborów społeczeństwo manifestowało swą radość z odniesionego sukcesu. Już 20 stycznia 1947 r. w województwie białostockim odbyły się pierwsze wiece z tej okazji. W dniach następnych fala wieców i zgromadzeń objęła wszystkie wsie i miasta. Z inicjatywy PPR organizowano w zakładach pracy masówki i zebrania, na których uchwalano rezolucje wyrażające poparcie programowi władzy ludowej.

Uroczyste podsumowanie działalności obywatelskich komitetów wyborczych odbyło się 26 stycznia 1947 r. w Białymstoku w sali Teatru Miejskiego. Uczestniczyła w nim ponad 800-osobowa grupa aktywu. W imieniu kierownictw 4 partii Bloku Demokratycznego przemówienie wygłosił I sekretarz KW PPR, Mieczysław Bodalski.

W dniu następnym, 27 stycznia 1947 r., na rozszerzonym plenarnym posiedzeniu KW PPR w Białymstoku dokonano oceny kampanii wyborczej do Sejmu Ustawodawczego [40]. Minutą ciszy uczcili uczestnicy obrad pamięć poległych z rąk reakcji 30 aktywistów PPR i bezpartyjnych działaczy. Wysoko oceniło Plenum KW pracę aktywu oraz wojskowych grup propagandowych. Przyjęta uchwała zobowiązywała wszystkie ogniwa PPR do wykorzystania atmosfery ożywienia politycznego do rozbudowy i umocnienia wojewódzkiej organizacji PPR, do zwiększenia jej roli w życiu województwa. Nakładała także na instancje partyjne obowiązek zwiększenia troski o byt ludzi pracy oraz otoczenia większą opieką podstawowe ogniwa — koła partyjne. Uchwała podkreślała, że „Troska o byt świata pracy musi stać w centrum uwagi koła partyjnego i każdej partyjnej organizacji" [41]. Wśród zadań przyjętych na tym posiedzeniu znalazły się także takie jak: troska o prawidłowe funkcjonowanie gospodarki, walka z nadużyciami i spekulacją oraz dokonanie tzw. czystki w aparacie państwowym.

Szczegółowo problemy pracy wojewódzkiej organizacji PPR po wyborach do Sejmu Ustawodawczego omówione zostały na naradzie I se-

[39] Ibid., k. 63.
[40] AKW PZPR, 1/VI/2, k. 93—104.
[41] Projekt uchwały. AKW PZPR, 1/II/1, k. 219. ż

kretarzy KP PPR 25 lutego 1947 r.[42] Znalazły się wśród nich takie zagadnienia jak: doskonalenie form i metod pracy partyjnej, troska o wzrost autorytetu PPR, umacnianie współpracy z bratnią PPS oraz SL, a także: konieczność zwiększenia troski o realizację zadań gospodarczych, o umocnienie wpływów partii na wsi oraz w środowisku młodzieżowym i kobiecym. Uczestnicy narady wskazywali konieczność doskonalenia pracy wewnątrzpartyjnej, podnoszenia poziomu ideowo-politycznego członków PPR. Za jedno z najistotniejszych zadań na najbliższy okres przyjęto popularyzowanie amnestii.

III. ZAKOŃCZENIE

Zwycięstwo sił demokratycznych w wyborach do Sejmu Ustawodawczego stworzyło warunki do stabilizacji politycznej i gospodarczej w Polsce. Było ono potwierdzeniem słuszności linii politycznej PPR i partii z nią współdziałających. Oznaczało kontynuację rozpoczętych w lipcu 1944 r. przeobrażeń. Stworzyło warunki do złagodzenia walki wewnętrznej. 22 lutego 1947 r. Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę o amnestii. Weszła ona w życie z dniem 25 lutego 1947 r. Zakładała darowanie kary tym członkom nielegalnych organizacji, którzy ujawnią się w UBP oraz złożą broń. Dotyczyła ona także osób powiązanych z reakcyjnym podziemiem oraz dezerterów z szeregów Wojska Polskiego i MO. Stanowiła akt łaski władzy ludowej w stosunku do tych, którzy z różnych przyczyn znaleźli się po przeciwnej stronie. Ustawa o amnestii zobowiązywała terenowe władze do udzielenia ujawniającym się niezbędnej pomocy w rozpoczęciu normalnego życia.

Klęska wyborcza PSL spowodowała rozwiązanie się ogniw tej partii. 21 lutego 1947 r. rozwiązał się Zarząd Wojewódzki PSL w Białymstoku. Uległy także rozwiązaniu zarządy powiatowe tej partii. Jako ostatni decyzję o rozwiązaniu podjął 2 marca 1947 r. ZP PSL w Łomży. Członkowie tego stronnictwa zrezygnowali z działalności politycznej lub wstąpili do Stronnictwa Ludowego.

W związku z ogłoszoną amnestią partie Bloku Demokratycznego zorganizowały szereg wieców, zebrań i masówek, których celem było wyjaśnienie ogółowi społeczeństwa zasad amnestii. Efektem tej akcji była znaczna liczba ujawnionych. Z amnestii skorzystała większość członków reakcyjnego podziemia i osób z nim powiązanych. Z nielegalną działalnością zerwało w województwie białostockim 10 598 osób, w tym 8725 członków reakcyjnego podziemia[43]. Pomimo amnestii część

[42] AKW PZPR, 1/VI/2, k. 106—109.
[43] H. Majecki, o.c., s. 154.

band reakcyjnych kontynuowała działalność, przekształcając się w późniejszym okresie w bandy terrorystyczno-rabunkowe. Ich działalność spotykała się z potępieniem opinii publicznej.

Zwycięstwo Bloku Demokratycznego w wyborach do Sejmu Ustawodawczego zamyka okres walki o utrwalenie władzy ludowej w Polsce. Rozpoczyna ono okres stabilizacji politycznej, umożliwiającej realizację kolejnych etapów rozpoczętej w lipcu 1944 r. rewolucji socjalistycznej w naszym państwie.

РЕЗЮМЕ

В статье представлена роль белостокской организации ППР (Польской Рабочей Партии) в двух политических кампаниях, особенно важных для дальнейшей судьбы нашего государства — а именно: в народном референдуме, состоявшемся 30 июня 1946 года, и в выборах в Законодательный Сейм 19 января 1947 года.

Статья состоит из двух частей. В первой представлено политическое положение в стране накануне выборов в Законодательный Сейм, а также условия, в которых Крайова Рада Народова приняла решение о проведении народного голосования. Это голосование должно было стать испытанием политических сил перед выборами в первый сейм Народной Польши. Демократический блок желал получить информацию, на какую поддержку со стороны общества оно может рассчитывать в выборах. Такие же надежды связывали в референдумом и оппозиционные партии. Приготовления к референдуму на территории белостокского воеводства проходили в особых условиях, значительно более сложных, чем в других районах страны. Влиятельный реакционный лагерь, используя все доступные ему средства, приступил к открытой борьбе за ослабление влияния партий Демократического Блока. Банды и вооруженные группы реакционного подполья совершали налеты на помещения окружных избирательных комиссий, убивали активистов и распространяли листовки, порочащие ППР и остальные демократические партии. Однако эти атаки не оказали задуманного воздействия на поведение актива ППР. Эта партия руководила оживленной пропагандистской деятельностью, координируя деятельность всех демократических сил на территории воеводства. Благодаря оперативности ППР и ее союзников, реакционным силам не удалось обрести более значительного влияния в белостокском воеводстве. Население воеводства поддержало в референдуме партии Демократического Блока.

Во второй части статьи показана роль белостокской организации ППР в политической кампании, предшествующей выборам в Законодательный Сейм. Сложные проблемы белостокского воеводства представлены на общем фоне положения в стране в то время. Особенно подчеркиваются проблемы, характеризующие исключительное положение на этой территории, и громадные усилия ППР и остальных партий Демократического Блока в области распространения избирательной программы демократических партий среди населения, а также активизации широких масс для поддержки этой программы. Результаты выборов доказали, что несмотря на усилия реакционных сил, население белостокского воеводства не поддержало их и подавляющее большинство голосовало за кан-

дидатов Демократического Блока. Статья содержит подробные данные, касающиеся результатов народного референдума и выборов в Законадательный Сейм, а также выводы, вытекающие из этой кампании.

SUMMARY

This article presents the role of the organizations of the Polish Worker's Party in two of the particulary important for the further destiny of our State political campaigns. — the Peoples' Referendum of the 30th of June, 1946 and the elections to the Legislative Sejm of the 19th of January, 1947.

The article consists of two parts. In the first, is presented the political situation in the country prior to the elections to the Legislative Sejm and the conditions in which the National People's Council took the decision to hold a people's election. This was to be a test of political power before the first in the history of the Polish People's Republic, Sejm. The Democratic Block wished to obtain information on what support they could count on from the public in the elections. The preparations for the elections in the Białystok voivodship were held in special circumstances, which were far more complicated than they were in other parts of the country. The reactionary forces, which exerted considerable influence, utilized every devious means and started an open campaign to weaken the influences of the Democratic Block. The groups and fighting squads of the underground reactionaries attacked the local quarters of the election commissions, murdered activists and distributed pamphlets libelling the Polish Worker's Party and the remaining democratic ones. However, these attacks did not have the intended effect on the Polish Worker's Party activists, for this party conducted an animated propaganda campaign coordinating all the democratic forces within the voivodship. Thanks to the operativity of the Polish Worker's Party, and its allies, the reactionaries did not gain any greater influence in the Białystok voivodship, for the people of this voivodship gave their support to the parties of the Democratic Block in the Referendum.

In the second part of this article, the role of the Białystok organization of the Polish Worker's Party in the political campaign preceding the elections to the Legislative Sejm are discussed. The complicated problems of the Białystok voivodship are presented against the background of the general situation in the country at this time. Particular prominence is given to the problems characterizing the specific situation in these areas and the immensity of the efforts made by the Polish Worker's Party and the other Democratic parties to disseminate the contents of the election programme of the Democratic parties and the activization of a broad mass of the population to support this programme. The results of the elections gave proof that the people of the Białystok voivodship, despite the persistent efforts of the reactionary forces, did not give them support; for an overwhelming majority of the people of this voivodship voted for the Democratic Block candidates. The article also includes detailed data on the results of the Peoples Referendum and the elections to the Legislative Sejm as well as the conclusions arising from these campaigns.